

УДК 336.71:332.14

Ірина СТОРОНЯНСЬКА,
Світлана ПУХИР

БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Досліджено тенденції розвитку банківського сектору економіки на регіональному рівні та визначено його вплив на розвиток економічних систем регіонів України. Проаналізовано інституціональну забезпеченість регіонів банківськими послугами, а також розглянуто ресурсний потенціал банківського сектору в регіональному розрізі. Проведено порівняльний аналіз показників соціально-економічного розвитку регіонів України та показників розвитку банківського сектору, акцентовано увагу на поглибленні міжрегіональної фінансової диференціації та посиленні тенденції переливання фінансових ресурсів із сектору домогосподарств і малого бізнесу в корпоративний сектор. Визначено основні завдання щодо діяльності банківського сектору для подальшого ефективного соціально-економічного розвитку регіонів.

Ключові слова: банківський сектор, міжрегіональна диференціація, тенденція, соціально-економічний розвиток, регіон.

Ірина СТОРОНЯНСКАЯ, Светлана ПУХИР

Экономическая сущность и виды финансовых услуг

Исследованы тенденции развития банковского сектора экономики на региональном уровне, определено его влияние на развитие экономических систем регионов Украины. Проанализировано институциональное обеспечение регионов банковскими услугами, рассмотрен ресурсный потенциал банковского сектора в региональном разрезе. Проведено сопоставление показателей социально-экономического развития регионов Украины и показателей развития банковского сектора. Акцентировано внимание на углублении межрегиональной финансовой дифференциации и усилении тенденций переливания финансовых ресурсов из сектора домохозяйств и малого бизнеса в корпоративный сектор. Определены основные задания в сфере деятельности банковского сектора для дальнейшего эффективного социально-экономического развития регионов.

Ключевые слова: банковский сектор, межрегиональная дифференциация, тенденция, социально-экономическое развитие, регион.

Iryna STORONIANSKA, Svitlana PUKHYR

Banking sector in the system of social and economic development of region

Introduction. In conditions of declining economic activity the importance of the problem of determining the ways and mechanisms to encourage economic development increased. Banking sector has the powerful potential to stimulate the economic activity.

Purpose. Assessed trends in the banking sector at the regional level and established its influence on the development of economic regions of Ukraine.

© Ірина Сторонянська, Світлана Пухир, 2016

Results. *The trends of the banking sector development of economics at the regional level are researched and its impact on the economic systems of the regions of Ukraine is defined. Institutional provision of regional banking services, hereinafter, is analyzed and the resource potential of the banking sector in the regions is examined. Comparison of indicators of social and economic development of the regions of Ukraine and the performance of the banking sector is conducted. Attention is focused on the deepening of intra-regional differentiation and the strengthening of financial trends of the transfusion of financial resources from the household sector and small business into the corporate sector. The main tasks for the banking sector for further effective socio-economic development of the regions are established.*

Conclusion. *The modern development of the banking system of Ukraine is characterized by excessive interregional differentiation and polarization. The process of outflow of financial resources from poorer regions to more developed reduced their resource base and can not create growth points, affecting the economic development of the state.*

Keywords: *banking sector, inter-regional differentiation, trend, social and economic development, region.*

JEL Classification: G21, G24, R58.

Постановка проблеми. В умовах зниження економічної активності в державі вагомим значення набуває питання визначення шляхів і механізмів стимулювання розвитку економіки. Потужним стимулюючим потенціалом наділений банківський сектор економіки, який може виступити рушієм економічного зростання шляхом активізації механізмів банківського кредитування та інвестування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що в сучасній економічній науці існує низка підходів до визначення впливу банківського сектору на економічний розвиток регіонів. Один із них полягає у тому, що діяльність фінансово-кредитних інституцій не здійснює суттєвого впливу на довгострокові темпи економічного зростання. Такої думки дотримувались Р. Лукас [R. Lucas] [2] та Р. Солоу [R. Solow] – представники неокласичної теорії економічного зростання. Іншої думки Дж. Робінсон [J. Robinson] [4], яка стверджує, що банки мають значний вплив на економічний розвиток, зокрема у високо розвинутих регіонах, де функціонують великі підприємства. Третій підхід, сформований Й.Шумпетером

[J. Schumpeter], полягає у тому, що кредитна активність фінансово-кредитних інституцій стимулює економічний розвиток регіонів.

Крім неоднозначного тлумачення зв'язку між економічним зростанням і якістю функцій, які виконує банківський сектор, у рамках існуючих економічних теорій немає єдиної думки з питання пріоритетних інструментів впливу банківського сектору на розвиток економіки і нівелювання кризових явищ. Однак всі науковці сходяться на думці, що банки можуть здійснювати позитивний вплив на економічний розвиток через підвищення якості фінансового посередництва, ефективності використання акумульованого капіталу та підвищення норми заощаджень.

Зазначене вище дозволяє стверджувати про необхідність на сучасному етапі налагодження тісного взаємозв'язку банківського сектору з іншими секторами економіки регіону, розвитку інфраструктури регіональної банківської системи, заснованої на принципах корпоративного управління і сучасних технологіях банківського бізнесу, котра необхідна для ефективного функціонування ринкового механізму. Це передбачає зміцнення і розвиток банківського

сектору в кожному регіоні України, капіталізацію банків, безперебійне здійснення розрахунків, розширення спектра фінансових послуг і кредитування виробництва, розробку нових банківських продуктів тощо.

Метою статті є оцінювання тенденцій розвитку банківського сектору економіки на регіональному рівні та встановлення його впливу на розвиток економічних систем регіонів України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Банківський сектор активно розвивається, змінюючи свою структуру і присутність у різних регіонах України. Одним із найважливіших чинників, який зумовлює особливості розподілу банківських відділень на території України, є потреба місцевого бізнесу в банківських послугах. Для банків фактор розвиненості та структурної досконалості мережі філій значною мірою визначає їх конкурентоспроможність на фінансовому ринку України, адже дозволяє не лише збільшити масштаби й обсяги операцій, а й суттєво поліпшити їх якість.

Інституціональна забезпеченість регіонів банківськими послугами важлива і з огляду виконання банківським сектором посередницької та соціальної функцій, що вимагає розвиненої інфраструктурної мережі банківських установ. Адже лише в такому разі може бути забезпечена їх територіальна доступність. Вагомою проблемою в цьому напрямку залишається відсутність у деяких областях України хоча б одного банку – юридичної особи.

Дослідження доводять, що регіональна структура розміщення центральних офісів банківських установ залишається сталою вже впродовж останніх десяти років. Однак відсутність регіональних банків не заважає деяким регіонам займати високі позиції за рівнем насиченості банківськими послугами. Так, Миколаївська та Черкаська області перебувають серед регіонів-лідерів за кількістю

установ на 100 тис. осіб [8]. Показник забезпеченості банківськими послугами дає змогу стверджувати, що регіони досить рівномірно насичені банківською інфраструктурою (що підтверджується незначним значенням дисперсії (0,5974). Це пояснюється розвитком регіональної мережі філій провідних банків, що є наслідком посилення конкуренції у банківській системі країни. Наявність певної диференціації у забезпеченні областей банківськими послугами, насамперед, обумовлено нерівномірністю їх розвитку.

На початок 2014 р. кількість банківських точок продажів в Україні склала 19,5 тис. підрозділів, або більше 43 одиниць у перерахунку на 100 тис. жителів. Показник насиченості населення банківськими підрозділами є одним із найвищих в СНД (у Молдові на 100 тис. осіб припадає в середньому 36 банківських підрозділів, в Республіці Білорусь – 35, в Російській Федерації – 32, в Казахстані та Киргизії – 13 і 16, відповідно). Також однією з найвищих є територіальна щільність мережі – на 1000 квадратних кілометрів території припадає понад 30 відділень банків.

Регіональна концентрація територіальної присутності точок продажів України варіюється від 27 точок продажу на 100 тис. осіб (у Тернопільській області) до 72 – у столиці, але є переважно високою – в 14 областях вона становить 40 і більше банківських відділень на 100 тис. осіб [7].

Зазначимо, що ситуація щодо насиченості регіонів банківською інфраструктурою дещо погіршилась упродовж 2014–2015 рр. Так, у 2015 р. кредитні установи скоротили свої регіональні мережі на рекордні 759 відділень. Це було обумовлено скороченням регіональної мережі Ощадбанку відразу на 292 відділення до 4255 одиниць [7].

Станом на 01 січня 2016 р. ліцензію НБУ на здійснення банківської діяльності мали 120 банківських установ, з яких функ-

ціювали 117 (3 – неплатоспроможні). Протягом 2015 р. Національний банк України: ухвалив рішення про віднесення 59 банків до категорій проблемних і неплатоспроможних; відкликав ліцензію на здійснення банківської діяльності та ініціював процедуру ліквідації 43 банків; ухвалив рішення про ліквідацію двох банків, банківську ліцензію яких відкликано у 2014 р. Головною причиною цих рішень було здійснення банками ризикової діяльності, яка суперечила вимогам законодавства.

За результатами дій з очищення системи відбулися кількісні та якісні зміни у складі й структурі учасників банківського сектору. Суттєво зросла частка державних банків і банків з іноземним капіталом: станом на початок 2016 р. частка держави у статутному капіталі платоспроможних банків становила 37,9%, а частка іноземного капіталу – 39,4%. Частка активів найбільших п'яти банків зросла до 54% наприкінці 2015 р., порівняно з 45% у 2014 р. Збільшилась і концентрація за коштами фізичних осіб – 62%, що пов'язано як із виведенням

багатьох банків із ринку, так і збільшенням довіри вкладників до великих банків [8].

Поглиблений аналіз взаємозв'язків між регіональним розміщенням банків – юридичних осіб, філій та відділень виявив, що розподіл їх загальної кількості має експоненціальний характер та описується рівнянням виду:

$$f(x) = 217 \cdot e^{0,26108x} \quad (1).$$

Тобто, Україні притаманний поляризований розвиток регіональної банківської інфраструктури – кілька регіонів з надвисокими (порівняно з середніми по країні) значеннями та значна кількість регіонів (55,8%) із дуже низькими значеннями.

Якщо розглянути територіальний розподіл мережі банків, філій та відділень (рис. 1), то можна з'ясувати, що існує неістотний зв'язок між кількістю банків і філій, що можна пояснити взаємозамінністю та взаємодоповнюваністю їх функцій для споживача послуг. Натомість між чисельністю відділень та філій у регіонах наявний істотний зв'язок ($r=0,790$), що підтверджується однією формою розподілу таких структур.

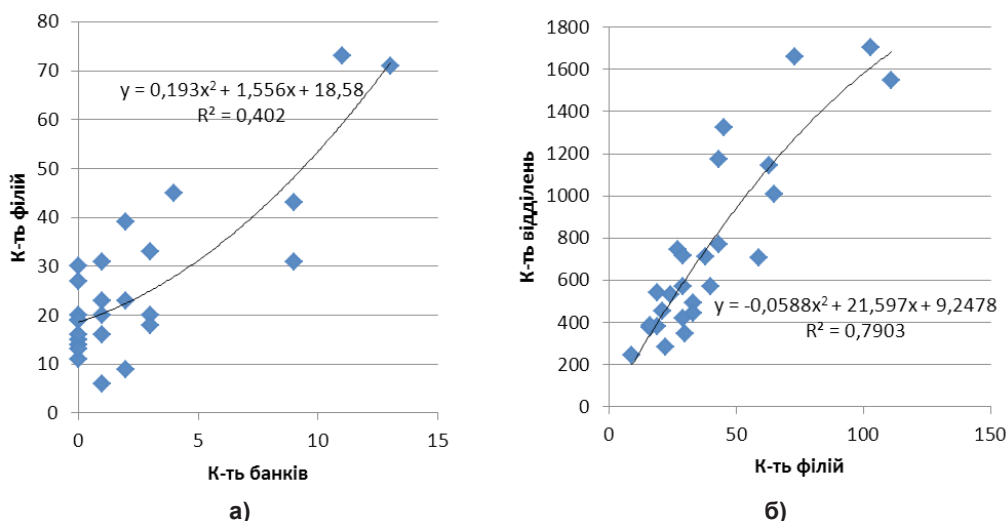


Рис. 1. Регіональний розподіл мережі банків та філій (а), філій та відділень (б)*

* Розроблено авторами.

Оскільки значна частина регіонів України має лише діючі філії банків, можна говорити про те, що домінують роль у розвитку вітчизняної банківської системи відіграють філії банків.

Слід зазначити, що чисельність банківських установ у розрізі регіонів прямо пов'язана із чисельністю суб'єктів господа-

рювання на їх території. Тобто, чим більшою є чисельність суб'єктів господарювання регіону, тим більшою є і чисельність банківських установ, що відповідає теорії розвитку територіальних ринків капіталу (рис. 2, рис. 3). При цьому розвиток господарства регіону (кількість господарюючих суб'єктів) відіграє значно більшу роль, ніж

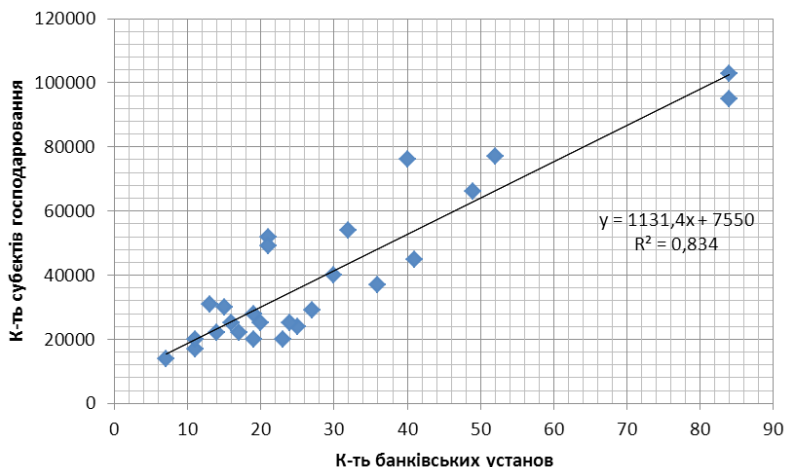


Рис. 2. Кореляція між чисельністю банківських установ та суб'єктів господарювання в регіонах України*

* Розроблено авторами.

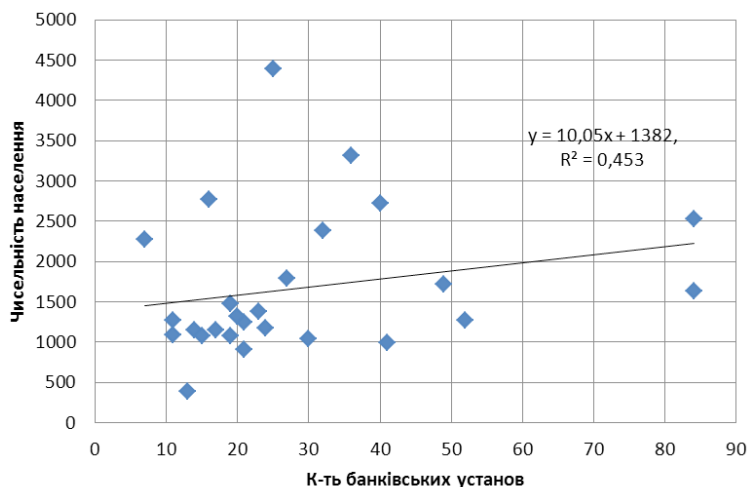


Рис. 3. Кореляція між чисельністю банківських установ та населення в регіонах України*

* Розроблено авторами.

чисельність населення при визначенні кореляції із показниками інфраструктури банківського сектору регіону.

Зв'язок між цими показниками відображає регресійне рівняння:

$$Ib = 0,19n + 0,37p \quad (2),$$

де Ib – кількість об'єктів банківської інфраструктури, n – населення регіону, p – кількість суб'єктів господарювання в регіоні. Коефіцієнт детермінації рівняння складає $R^2 = 0,69$.

Кризовий період функціонування економіки регіонів України дещо вплинув і на переорієнтацію банківського сектору з реального на сектор домогосподарств, які продемонстрували свій потенціал щодо формування ресурсної бази розвитку економічної системи регіону. Однак все ж недостатній рівень довіри до банківського сектору України стримує наявні позитивні тенденції.

Аналіз регіонального розподілу активів банків-юридичних осіб засвідчує, що безумовними лідерами є регіони, в яких розміщено найбільше материнських банківських установ – м. Київ та Дніпропетровська область, до них приєднуються Харківська, Одеська та Львівська області.

Подібна тенденція простежується і при оцінці забезпеченості банківських секторів регіонів власним капіталом – у лідерах залишаються ті ж регіони.

Однак, якщо проаналізувати активи банківської системи не за банками – юридичними особами, а за територіальною прив'язкою до філій, то міжрегіональна диференціація суттєво зменшується. Такий підхід до аналізу вважаємо раціональнішим, оскільки саме філії відіграють основну роль щодо наповнення фінансовими ресурсами тих регіонів, в яких немає власних регіональних банків.

Важливим показником, що характеризує потенціал банківського сектора регіону, є

співвідношення його сукупних активів до обсягу валового регіонального продукту (ВРП). Як зазначає В. Сенчагов [10, с. 334], оптимальний рівень такого співвідношення має становити 80–100%. Проведені розрахунки свідчать, що на початок 2014 р. рівень цього показника був найвищим у м. Севастополі, Чернівецькій, Тернопільській, Закарпатській, Волинській областях та АР Крим. Низькими значеннями цього показника характеризувалися Дніпропетровська, Донецька, Київська, Луганська та Полтавська області, а також м. Київ. Це дозволяє стверджувати, що банківські системи зазначених регіонів більше задіяні та працюють на розвиток економіки інших областей, аніж власної.

Важливим напрямком дослідження є порівняння показників соціально-економічного розвитку регіонів України та показників розвитку банківського сектору. Це дозволить дати відповідь на деякі питання. Чи сприяє банківська система зменшенню значних диспропорцій, якими характеризується на сучасному етапі регіональний розвиток в Україні? Яким чином – позитивно чи негативно – впливає банківський сектор на дисперсію економіки країни в регіональному розрізі?

Аналіз ситуації в регіонах України за основним економічним показником – валовим регіональним продуктом і за основними банківськими показниками на одну особу дозволяє стверджувати, що реальна ситуація є такою: за показником ВРП розмах асиметрії – 4,9 раза. Якщо ж в розрахунок взяти лише м. Київ, то різниця збільшиться до 7 разів. Це очевидне свідчення колосальної концентрації економічного потенціалу в Київському регіоні.

Натомість розмах варіації за показником “депозити на одну особу” між лідером (Київським регіоном (місто + область)) та аутсайдером (Закарпатською областю) становить 15,5 раза. За показником “кредити на одну особу” асиметрія між столичним регіоном та

Житомирською областю склала 21,5 раза. Слід звернути увагу на те, що розбіжність за показником депозитів менша, ніж за показником кредитів. Це означає, що за інших однакових умов має місце не просто надмірна диференціація, а ще й така, що спричиняє перерозподіл коштів на користь багатих регіонів. Отже, діюча система кредитування сприяє відпливу коштів із бідних регіонів до багатих та підсилює дисбаланс в економіці (і підсилуватиме й надалі, якщо не зміниться сама система кредитування). А це свідчить про наявність системної перешкоди на шляху розвитку економіки країни в цілому.

Поряд із посиленням міжрегіональної фінансової диференціації на сучасному етапі розвитку фінансового сектору України має місце ще одна тенденція – переливання фінансових ресурсів із сектору домогосподарств та малого бізнесу в корпоративний сектор. Так, за станом на 01.05.2015 р. загальна сума наданих українськими банками кредитів становила 1074 трлн. гривень (з яких 856,894 млрд. грн., або 79,8% видано юридичним особам і 191,869 млрд. грн., або 21,2% – фізичним особам) [8]. Загальна сума зобов'язань комерційних банків становила 1168,63 млрд. гривень (із них 416,4 млрд. гривень, або 35,6% – фізичних осіб) [8].

Це означає, що за інших однакових умов, по-перше, банківською системою України здійснюється постійне переливання коштів домашніх господарств у корпорації; по-друге, ця практика має негативний вплив на розвиток малого і середнього бізнесу, оскільки вона розширює економічний простір для корпоративного бізнесу.

Таким чином, банківський сектор на сучасному етапі:

- по-перше, перерозподіляє гроші з незаможних регіонів у багаті;
- по-друге, перерозподіляє гроші, залучені у громадян на користь корпоративного сектору економіки.

Стабільне економічне зростання та інноваційно-інвестиційний розвиток регіону безпосередньо залежить від здатності банківського сектору регіону залучати довгострокові депозити (на два і більше років) та надавати довгострокові кредити суб'єктам економіки (на п'ять та більше років), тобто від спроможності акумулювати “довгі гроші” у національній валюті.

Незважаючи на те, що у переважній більшості українських регіонів має місце зростання обсягів довгострокових кредитів, виданих суб'єктам господарювання, показник співвідношення довгострокових кредитів до ВРП характеризується тенденцією до зниження за досліджуваний період. Виняток становлять лише Волинська та Київська області. Частково таку тенденцію можна пояснити впливом фінансово-економічної кризи, однак вважаємо такий стан довгострокового кредитування загрозливим для розвитку економіки регіонів. Позитивно вплинути на подолання зазначених тенденцій, може поширення інститутів спільного інвестування та фондового ринку.

Висновки. Отже, сучасний розвиток банківської системи України характеризується надмірною міжрегіональною диференціацією та поляризацією. Процес відтоку фінансових ресурсів з бідніших регіонів у більш розвинуті скорочує їх ресурсну базу і не дозволяє сформувати точки зростання, що негативно впливає на економічний розвиток всієї держави.

З точки зору подальшого ефективного соціально-економічного розвитку регіонів, діяльність банківського сектору стає однією з його вирішальних умов. У зв'язку з цим постають наступні завдання:

- 1) посилення співпраці між регіональними банками та місцевими органами влади через надання банкам привілеїв обслуговувати місцеві бюджети, що може стати фактором розвитку регіонів, оскільки виникає дво-

стороння вигода для фінансових установ та регіонів у реалізації інвестиційних проектів;

2) утворення робочих груп на зразок “платформ місцевих ініціатив”, досвід яких широко використовується у Франції, за участю регіональних органів влади, керівників банків, директорату провідних підприємств, які здатні визначати пріоритети інвестування економіки регіону й обирати стратегію взаємодії місцевих компаній з іноземними компаніями, що діють в економіці регіонів [6, с. 281];

3) формування системи стимулів регіональним банкам, які інвестують кошти у соціальні та інноваційні проекти, важливі для активізації регіонального соціально-економічного середовища у цілому. Зокрема, можуть пропонуватися права на обслуговування: емісії комунальних цінних паперів, потреб місцевих бюджетів, кредитів, отриманих місцевими органами влади, у тому числі – обслуговування муніципальних облігацій.

Список використаних джерел

1. Johann Graff Lambsdorff. *The institutional economics of corruption and reform: theory, evidence and policy* / J. Lambsdorff. – Cambridge university press, 2008. – 286 p.
2. Lucas R. *On the mechanics of economic development* / R. Lucas // *Journal. Monet. Econ.* – 1988. – № 22(1). – P. 3–42.
3. Mankiw G. *A contribution to the empirics of economic growth* / G. Mankiw, D. Romer, D. Weil // *The Quarterly Journal of Economics.* – 1992. – № 107(2) – P. 407–437.
4. Skott P. *Mythical ages and methodological strictures – Joan Robinson’s contributions to the theory of economic growth* P. Skott // *Working Paper 2004-09* [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.umass.edu/economics/publications/2004-09.pdf>
5. Trivedi K. *Economic growth, convergence, and levels of income: Evidence from states in India,*

1960-90 / K. Trivedi // *Unpublished Master’s thesis. University of Oxford, 2000* [Electronic resource]. – Access mode : <http://en.scientificcommons.org/6481066>.

6. Гонта О. І. *Політика транснаціоналізації економіки регіонів: теорія, методологія, практика : монографія / О.І. Гонта.* – Чернігів : Чернігівський ЦНТЕІ, 2009. – 496 с.

7. Офіційний сайт Асоціації банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://aub.org.ua/>

8. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=15727773&cat_id=36450

9. Панасенко А.А. *Банковский сектор как фактор экономического роста и сглаживания финансовых колебаний в условиях кризиса / А.А. Панасенко* [Электронный ресурс] // *Финансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць.* – 2011. – № 2(11). – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Fkd/2011_2/part1/3.pdf

10. Сенчагов В.К. *Экономика, финансы, цены: эволюция, трансформация, безопасность / В.К. Сенчагов ; науч. ред. В.И. Осипов.* – М. : Анкил, 2010. – 1120 с.

References

1. Johann Graff Lambsdorff. (2008). *The institutional economics of corruption and reform: theory, evidence and policy.* Cambridge university press.
2. Lucas, R. (1988). *On the mechanics of economic development.* *Journal. Monet. Econ.*, 22(1), 3–42.
3. Mankiw, G., Romer, D., & Weil, D. (1992). *A contribution to the empirics of economic growth.* *The Quarterly Journal of Economics*, 107(2), 407–437.
4. Skott, P. *Mythical ages and methodological strictures – Joan Robinson’s contributions to the theory of economic growth.* Working Paper 2004-09. Available at: <http://www.umass.edu/economics/publications/2004-09.pdf>

5. Trivedi, K. (2000). *Economic growth, convergence, and levels of income: Evidence from states in India, 1960-90*. Unpublished Master's thesis. University of Oxford. Available at: <http://en.scientificcommons.org/6481066>.
6. Honta, O. (2009). *Polityka transnatsionalizatsii ekonomiky rehioniv: teoriia, metodolohiia, praktyka [Policy of transnationalization of the economics of the regions: theory, methodology, practice]*. Chernihiv: Chernihiv center of scientific, technical and economic information [in Ukrainian].
7. Ofitsiinyi sait Asotsiatsii bankiv Ukrainy [Official website of the Association of Banks of Ukraine]. Available at: <http://aub.org.ua/>
8. Ofitsiinyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy [Official site of the National Bank of Ukraine]. Available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=15727773&cat_id=36450
9. Panasenko, A. (2011). *Bankovskiy sektor kak faktor ekonomicheskogo rosta i sglazhivaniya finansovykh kolebaniy v usloviyah krizisa [Banking sector as a factor of economic growth and leveling of financial hesitations in terms of crisis] Financial and credit activity: problems of theory and practice*. Available at: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Fkd/2011_2/part1/3.pdf
10. Senchagov, V., Osipov, V. (Eds.). (2010). *Ekonomika, finansy, tseny: evolyutsiya, transformatsiya, bezopasnost [Economics, finance, prices: evolution, transformation, safety]*. Moscow: Ankyl [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 03.10.2016.